

Introduktion

Välkommen till ett nytt nummer av *Utbildning & Lärande*. Själva titeln till denna tidskrift är hopp-
ingivande; den handlar om att fördjupa perspektiv, fortsätta forska och formulera nya frågor. Ibland
kan den forskning som publiceras här och i andra vetenskapliga tidskrifter också ha bäring på utbild-
ningssystemet och dess utveckling. Det sker när remissinstanser, utredare och skolpolitikens olika
aktörer refererar till forskning i diskussioner, slutsatser och svar, samt då rekommendationer
konkretiseras och formuleras rörande pedagogik och undervisning.

Det sker även när praktikerna – de verksamma förskollärarna, lärarna och rektorerna – begrundar
resultat från de studier som publiceras. I denna process avstår vanligen forskaren från att ge prakti-
kerna anvisningar med utgångspunkt i forskningsresultaten. Detta ställningstagande kan motiveras
dels av respekt för praktikerns professionella kunskap, dels av hänsyn till den vetenskapliga auton-
omin. I dialog kan forskaren och praktikern emellertid hjälpas åt att identifiera intressanta frågor i
förhållande till rådande tankeströmningar. I detta nummer av *Utbildning & Lärande* återfinns vitt
skilda perspektiv, vilka alla kan utgöra goda utgångspunkter för sådana dialoger.

Den första artikeln belyser frågan om differentierad undervisning och vikten av att ta hänsyn till de
förhållanden som krävs för att åstadkomma en tillgänglig undervisning för eleverna. Den andra
artikeln behandlar förskolepersonals syn på att uppmärksamma särskild begåvning i förskolan och
därefter följer en studie av ämnesspecifik fortbildning som belyser professionens roll i översättnings-
processen. Den fjärde artikeln behandlar hur subtil exkludering i klassrummet kan synliggöras
genom att ta hänsyn till olika perspektiv. Slutligen, i den femte artikeln, presenteras en undersökning
av förändringar i rektorers pedagogiska ledarskap efter tre års gemensam kompetensutveckling.

Samtliga artiklar är intressanta att betrakta från traditionen, visionen och det samhälleliga ställnings-
tagandet om en likvärdig skola – vilket enkelt sammanfattat är idén om att barn ska ha tillgång till
skattefinansierad grundutbildning som är lika tillgänglig som annan skattefinansierad grundutbild-
ning oavsett vilka de är eller var de är födda. Det är en utgångspunkt som är mer eller mindre uttalad
för de ovan nämnda artiklarna och även närvarande i deras respektive kunskapsområden. Det är
emellertid en utgångspunkt som inte är självklar, vare sig historiskt eller i vår samtid. Grundläggande
utbildning för de bredare folklagen betraktas som eftersträvansvärd från vissa perspektiv, men inte
från andra.

Historiskt sett är det resursstarka grupper som vid upprepade tillfällen har argumenterat för att för-
hindra eller begränsa resurssvaga gruppers tillgång till utbildning. Ett tydligt exempel kan hämtas
från den amerikanska södern, där slavägarna befarade ett samband mellan läs- och skrivkunniga
slavar och omstörtande verksamhet. Efter slavrevolterna på 1820-talet infördes därför lagar i flera
sydstater som förbjöd läsundervisning av slavar. I Louisiana infördes undervisningsförbudet 1830, i
Georgia och Virginia 1831, Alabama 1832, South Carolina 1834 och North Carolina 1835. Vita som

bröt mot lagen riskerade böter och svarta spöstraff.¹ Även i England pågick i början av 1800-talet en diskussion om att införa en bred folkundervisning i vilken motståndarna varnade för att människor, vars lott i livet innebar arbetsamma uppgifter genom utbildning kunde bli motspänstiga och upprovska. Det framfördes från samma politiska håll en oro för de stora kostnader som förslaget skulle innebära.² Ett tredje exempel kan hämtas från sekelskiftet 1800, då tyska konservativa jordägare argumenterade mot utvidgad folkundervisning med motiveringen att den okunnige och utbildade bonden var som en maskin, det vill säga enkel att hantera. Ett kvartssekel senare förespråkade en bayersk ämbetsman en direkt avskolning av massorna och gjorde en illustrativ liknelse med hur man förbereder hästar och oxar för arbete genom kastrering. Han argumenterade för att den människa som är dömd till oket inte borde ges möjlighet att utveckla sina talanger, utan dessa skulle istället förtvinnas.³ Återkommande för dessa exempel är en oro för att utbildning skulle ge arbetarna drivkraft att lämna den samhällsställning de ansågs bestämda för.

I diskussioner kring dagens skola hörs ekon från det tidiga 1800-talets argumentation. Skolkoncernen Academias grundare, Bengt Stillström, skrev i *Dagens industri* år 2014, att oavsett hur mycket man satsar på de som har det svårt i skolan kommer de aldrig att prestera som de andra, utan ”tyvärr visar det sig också statistiskt att en relativt större andel av dem [de som presterar lågt] kommer från en svagare socioekonomisk bakgrund. Detta vet alla, men av någon anledning får man inte säga att inget kan hjälpa upp det.”⁴

Ett annat och något färskare exempel är tjänsteföretagens arbetsgivarorganisation Almeas ursprungliga remissvar till likvärdighetsutredningen (SOU 2020:28), där de skrev att ”En svår etisk fråga är om elever till föräldrar som bidragit till att finansiera välfärden ska tvingas stå tillbaka för elever till föräldrar som inte bidragit till att finansiera välfärden, eller som till och med är en kostnad för välfärden.” Efter omfattande kritik tog Almega tillbaka formuleringen med hänvisning till att de inte menade det de skrev, men valde att behålla de förslag som tidigare hade framförts.

Som ett tredje samtida exempel ser vi att även forskning bedrivs, där resultatet talar för att det finns elever i grundskolan som inte har förutsättningar att klara de krav läroplanen ställer.⁵ Sådana resultat har därefter följts upp av debattinlägg där forskare argumenterar för att införa en läroplan vars kunskapskrav ska utformas med tanke på hela den stora elevgruppen, med olika förutsättningar, som hör till grundskolan. Skribenterna anför på *Dagens Nyheter*s debattsida att: ”En uppenbar åtgärd är att anpassa betygskraven i årskurs 9 så att de elever som siktar på en praktisk yrkesutbildning kan få möjlighet till det. Detta skulle innebära att fler ungdomar kan förberedas för ett kommande yrkesliv.”⁶ Argumentationen känns igen från förr – varför ska dessa elever ges möjlighet att utveckla sina talanger, när de ändå är ämnade för vissa och på förhand givna, arbetsuppgifter?

Hur kan vi se på dessa olikheter mellan människor, oavsett om skillnaderna bottnar i arv eller miljö? Hur kan vi betrakta människors olika förutsättningar i förhållande till deras rätt till utbildning? Bör vi anpassa tillgången till utbildning eller bör vi anpassa utbildning till människors olika förutsättningar? Den franske kultursociologen Pierre Bourdieu argumenterade enligt följande: ”Det finns därför aldrig anledning att vara säker på att de olikheter mellan människor som kan konstateras i en given social situation skulle vara av naturlig art. I denna fråga är det, så länge man inte utforskat alla de vägar längs vilka de sociala olikhetsfaktorerna verkar och så länge man inte uttömt alla pedagogiska grepp för att överskrida dessa faktorerens verkan, bättre att tvivla för mycket än för litet.”⁷

Ambitionen med *Utbildning & Lärande* utgör ett steg på en sådan understödande väg i försiktighetsprincipens anda – att hellre tvivla för mycket än för litet och försöka överskrida olika faktorerens verkan. Upplysning med hjälp av förnuft, sammanhang och förändring.

MADELEINE MICHAËLSSON

Universitetslektor i pedagogiskt arbete

Medlem i redaktionsrådet

¹ Se Carl Kaestle (1983) *Pillars of the republic: Common Schools and American Society, 1780–1860*, New York, s. 195–197, samt s. 253 not 17–22.

² Se Peter Lindert (2004) *Growing Public: Social Spending and Economic Growth since the Eighteenth Century*, Vol. 1, Cambridge, s. 100.

³ Se Lindert, s. 100–101.

⁴ *Dagens industri*, den 2 september 2014, ”Likvärdig skola – en utopi”.

⁵ *Läkartidningen*, Lakartidningen.se 2018-02-01, ”Har alla barn i grundskolan förutsättningar att klara nya läroplanens krav?”

⁶ *Dagens Nyheter Debatt*, 2021-09-30, ”Utbildningssystemet kan förklara ungas höga dödlighet”.

⁷ Pierre Bourdieu, *Les héritiers: les étudiants et la culture* (1964), s. 111 not 1, så som citerad i Donald Broady (1998) *Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg*, Uppsala, s. 11.

Vol 15, nr 3 2021

Utbildning & Lärande

Differentierad undervisning och integrerade digitala verktyg i
förskola och skola: En storskalig studie

*Johanna Lundqvist, Margareta Sandström, Karin Franzén, Gun-Marie Wetso, Ulrika Lars-
dotter Bodin, Petra Runström Nilsson & Ann-Charlotte Munter*

Förskolepersonals syn på att uppmärksamma särskild begåvning i
förskolan

Malin Ekesryd Nordström

“As a teacher, you have to take the initiative”: An intertextual
study of the enactment of subject-specific professional
development for teachers of Modern Languages/Spanish

Déborá Rottenberg

Inte så farligt egentligen: Hur subtil exkludering blir osynlig i
klassrummet

Layal Kasselas Wiltgren

Förändringar i rektorers pedagogiska ledarskap efter tre års
gemensam kompetensutveckling

Mette Liljenberg